Ahmet Haşim'in Mistik Bir Yorumcusu: Orhan Okay ve Bir Mektup

Doç. Dr. Eyüp Akman

Prof. Dr. Orhan Okay hocamın 2005 yılına kadar olan yayın listesini taradığımda Ahmet Haşim ile ilgili 14 yazı kaleme aldığını gördüm. Bu yazılar makale, deneme ve ansiklopedi maddelerinden oluşmaktadır. Bu yazılardan ilki 1977 yılında *Türk Dili ve Edebiyatı* dergisinde yayınlanmıştır. Ahmet Haşim'in sembolizmiyle ilgili olan bu makale, hocanın çarpıcı dikkatlerini sunmaktadır.

Türk edebiyatında Ahmet Haşim denilince hemen akla sembolizm gelmektedir. Orhan Okay Hoca ise sözü geçen makalede durumun bu kadar kesin ve net olmadığını ortaya çıkarmıştır. Orhan Okay makalenin sonunda şu neticeye varmıştır:

> Netice olarak Haşim'in yalın ve mutlak bir sembolist olmadığına karar vereceğiz. Onda Bağdat'ın ılık gecelerinden ve annesinden kalan hatıralarla İstanbul'da yalnız, yabancı ve çirkinlik kompleksine kapılmış bir insanın şahsiyeti, Türk şiir geleneğinin tesiri ve nihayet bu iki kaynağa uygun bir sembolizmi iç içe geçmiş buluruz. Hakikatte Haşim'in sembolizmi de sembolizmin bir çeşit yorumudur. Onun şiiri —yine Haşimce bir ifadeyle söyleyelim— sembolizmle empresyonizm arasında, sembolizmden çok empresyonizme yakın bir dil olmuştur.[1]

Orhan Okay Hoca'dan evvel, Haşim'i yakından tanıyan edip ve şair dostları, Ahmet Haşim'in sembolistliği hakkında zaman zaman fikir beyan etmişlerdir. 12 Şubat 1936 tarihli bir edebiyat toplantısında aralarında Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Peyami Safa'nın da bulunduğu bazı edipler Haşim hakkında konuşmuşlardır.

Yahya Kemal "Ne iddia ettikleri gibi ben parnasienim, ne de Haşim sembolisttir. Haşim'de sembolizmi hatırlatan taraf pek azdır. Teşbih ve istiare sanatını sembolizm zannetmekte acele etmemek lazımdır." ve Peyami Safa da "Haşim'de sembolizm ve saf şiir bir iştiyaktı. Sarahat düşmanlarına hücum edişinde kendi şiirlerinden gelen ve nefsine ait bir azabın hissesi de bulunabilir. Çünkü Haşim tam bir sembolist değildir."[2] diyerek Ahmet Haşim'in tam anlamıyla sembolist olmadığı hususunda hemfikir olduklarını ortaya koymuşlardır. Bütün bunlar, Orhan Okay hocamızın yukarıda bahsettiğimiz makalesinde Haşim'in sembolistliği hakkında ne derece isabetli hükümler verdiğine delalet eder.

Orhan Okay'ın Haşim hakkında bir başka çarpıcı dikkati de Haşim'in din karşısındaki tutumudur. "Şiir Hakkında Bazı Mülahazalar" adlı yazısında Haşim, şiiri "resullerin sözü"ne benzetmiştir. Orhan Okay, şairi insanüstü bir konuma çıkaran Haşim'in bu tavrını sembolizmle açıklar. Haşim'in sembolizme bağlılığının ona yeni bir mistizmin, sanat mistizminin kapılarını açtığını ifade eden Orhan Okay "Sembolistlerin çoğu dinî duyguları benimsemiş değillerdir. Böylece sembolizm yalnızca idrak edilebilir bir dünyayı değil, onun ötesinde ebedî ve sonsuz bir âlemin, buna bağlı olarak da ruhun varlığını be-

1 Orhan Okay, "Ahmet Haşim'in Şiirlerinin Sembolizm Açısından Yorumu", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İst. 1998, s. 200.

2 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Mücevherlerin Sırrı, Derlenmiş Yazılar, Anket ve Röportajlar* İst. 2004, s. 145.

nimsemiş, fakat bunların kaynağı olan dine ilgisiz kalmışlardır. Bir dinî inanç boşluğuna mukabil hemen bütün sembolistlerde olduğu gibi Ahmet Haşim'de de sanat ve özellikle şiir, din yerine kaim olacak mistik bir karakter kazanmaktadır."[3] demektedir.

Ahmet Haşim hakkında Orhan Okay hocamızın bu dikkatlerinden sonra Haşim'in şiirlerinin tahlil edilmesi meselesine gelebiliriz. "Haşim'in renkli şahsiyeti üzerinde birçok yazı yazılmış olmasına rağmen, onun şiirini inceleyenler azdır."[4] Haşim'in iki şiiri "O Belde" ve "Yollar", Mehmet Kaplan tarafından tahlil edilmiştir. 1921 yılında yayınlamasından itibaren fırtınalar koparan "Bir Günün Sonunda Arzu" adlı şiirin bugüne kadar —bildiğimiz kadarıyla— bir tahlili yapılmamıştır. Eğitim Fakülteleri'nde Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı adı altında yürüttüğümüz derslerde bu şiirden ve bu şiir hakkında yapılan yorumlardan bahsediyor fakat şiir hakkında tam bir sağlıklı tahlil yapamıyorduk. Bu sıkıntıdan ancak bizi hocamız Orhan Okay kurtarabilirdi. Hoca'ya, 20 Ekim 2005 tarihinde bu sıkıntımızı bildiren bir mektup yazdım. Bununla ilgili olarak 25 Kasım 2005 tarihinde hocamızdan bir mail aldım. Bu mailinde (mektubunda) hoca, sözü geçen şiiri tahlil etmişti. Hem bizi hem de edebiyat alemini aydınlatacak olan bu mektubu okuyucularla paylaşmak istedim.

Mektubun içerisinde sözü geçen şiir yoktur. Bundan dolayı şiirin tamamını veriyoruz.

BİR GÜNÜN SONUNDA ARZU

Yorgun gözümün halkalarında
Güller gibi fecr oldu nümâyan,
Güller gibi...sonsuz iri güller,
Güller ki kamıştan daha nâlân;
Gün doğdu yazık arkalarında!

Altın kulelerden yine kuşlar
Tekrarını ömrün eder ilan.
Kuşlar mıdır onlar ki her akşam
Alemlerimizden sefer eyler?

Akşam, yine akşam, yine akşam,
Bir sırma kemerdir suya baksam
Üstümde sema kavs-i mutalsam!

Akşam, yine akşam, yine akşam,
Göllerde bu dem bir kamış olsam!

28 Ekim 2005

Sevgili Eyüp Akman,

Yoğun işlerim ve zamansızlığım dolayısıyla mektubuna cevap vermek üzere masa başına ancak oturabildim.

Peşin olarak genellikle sembolistlerin, dolayısıyla Haşim'in şiirlerinin tek yoldan tahlil veya yo-

[3] Orhan Okay, "Resullerin Sözü Gibi" *Poetika Dersleri*, İst.2005, s. 133.
[4] İnci Enginün-Zeynep Kerman, *Ahmet Haşim Bütün Şiirleri*, İst. 2001, s. 22.

rumunun doğru ve isabetli olmayacağı kanaatindeyim. Kendisi de şiir okuyucusu için söylediği gibi, şiirini yorumlayacakların da farklı bakış açılarına sahip olmalarını şiirin zenginliği bakımından tercih ederdi her halde. Bu özelliği dikkatten uzak tutmamak şartıyla "Bir Günün Sonunda Arzu" şiirine yaklaşabiliriz.

Yine bütün sembolistlerde ve Haşim'in başka birçok şiirinde olduğu gibi burada da çizilen bir empresyonist tablo var. Renklerin birbiri içine girdiği, silik ve müphem çizgilerin hakim olduğu bir tablo. Şiirde hareketsizlik ve durağanlık var. Bu da şiiri tablo olmaya yaklaştıran bir özellik. Bütün şiirlerinde hasta, bitkin, isteksiz Haşim burada da "yorgun"dur. Gördüğü, hayal ile gerçek arasındadır. Fecrin ilk kızartılarının renk benzerliği bakımından güle benzetilmesi tabiidir. Ayrıca gülün tek bir tabaka olmayıp kat kat açılması gibi, gökyüzü de fecir anında kat kat açılmaktadır. Bu, Haşim'in şiiri için gökyüzünün en güzel zamanıdır: Yarı karanlık. Bu atmosferde varlıklar konuşur. Muhayyile ancak bu yarı karanlıkta varlıkları yorumlar. "Empresyon=intiba=izlenim" kavramları burada önem kazanır. Asıl olan, varlığın gerçeği değil, bizim izlenimlerimizdir. Yani idrâk(=algılama) değil, intibadır. Onun için, idrâki uyandıran ışık, bu intibaların aleyhine olmuştur. Onun için *"gün doğdu yazık arkalarında"*.

Güllerin kamıştan daha nalân oluşuna gelince. Burada kamış şüphesiz ney karşılığıdır. "Mülahazalar"daki ifadesine göre, Mevlâna'dan naklen ney diyormuş ki : "Benim sırrım benim inîltimden uzak değildir, ama bu sır göze ve kulağa açık değildir" Peki, neye açıktır? Muhayyileye! Haşim'in "Mülahazalar"da *Mesnevi*'den naklettiği beyitte de *nâle* kelimesi geçer. Şiirde geçen *nâlân* da bizi ister istemez o "Mülahazalar"a götürüyor. Kamış, yani ney gözsüz ve kulaksız fakat muhayyilesi açık olan bize bir şeyler anlatıyor. Şiirdeki güller ise kamıştan daha nalân! Güllerin de anlattığı, anlatacağı bir şeyler var; neyden daha fazla. Ne yazık ki aydınlık ve vuzuh o anlatacaklarını engelledi.

"Altın kulelerden yine kuşlar/ Tekrarını ömrün eder ilân". Bu kıta bana zamanı çağrıştırıyor. Ömrün tekrarı! O halde altın kuleler saat kuleleri olmalıdır. Neden altın olduğunu da yine şafak kızıllığıyla açıklayabiliriz. Şiirin bütününde bir hayıflanma duygusu var. Önceki kıtadaki "yazık" kelimesi bu bakımdan bir şiirin bütününü izah edecek anahtar bir kelime olarak düşünülmelidir. Bu kıtada akşamın veya yarı karanlık olan şafak vaktinin süreksizliği bir hayıflanma motifi olmaktadır. O kulelerin etrafında dolanıp uzaklaşan kuşlar da zaman parçalarıdır. Ömrün tekrarını hatırlatan o kuşlar her akşam uzaklaşıp giderler. Ertesi gün yine aynı akşam, aynı kuşlar, aynı şafak, aynı gün doğuşu. Yazık! Ama her gün yeniden gelen akşam yine de bizi mutlu kılıyor. Onunla su bir sırma (yaldızlı) kemer gibi oluyor. Onunla üzerimdeki gökyüzü tılsımlı, büyüleyici bir yay oluyor. Son mısra "şu an (akşam vakti) göllerde bir kamış olsam, içimdekileri açıklasam".

Şimdilik düşündüklerim bunlar. Belki daha farklı yorumlara da varılabilir. Fark ettiğin gibi birçok basımda çıkarılmış olan *"Üstümde semâ kavs-i mutalsam"* mısraının varlığını zaruri görüyorum. Bütün şiirde kendisini hissettiren yorgunluk ve tükeniş bu mısraı gerekli kılıyor. Şiirin yapısına dikkat. İlk kıta beş, ikincisi dört, üçüncüsü üç, dördüncüsü iki mısra. Bana göre tükenişi ifade için yerinde bir teknik.

İşte bu kadar. Başarı dilekleriyle selâm ve sevgilerimi gönderiyorum.

Orhan Okay